

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří, Pobečvi a Oderských hor.

Ročník XXV.

Březen 1948.

Číslo 7.

Vychází každý měsíc mimo prázdniny v Hranicích. — Odpovědný zástupce listu Antonín Frel v Dolním Újezdě u Lipníka n. Bečvou. Nákladem Okresní osvětové rady v Hranicích. — Tiskem knihtiskárny Jar. Strojila v Přerově.

Obsah 7. čísla: Dr M. Remeš: Noviciát piaristické koleje v Lipníku. — A. Souček: Vzácná renesanční památka ve Velkém Újezdě. — Ant. Jambor: Záhorská svatba. (Dokončení.) — A. Souček: Brána národů. — Vlastivědná besídka mládeže: — Hranický zámek s vysokou věží. — Svejdova mísa. — Jak vznikli pühonci.

Obecní kronikáři konejte svoji povinnost!

Rádi pročítáme knihy o minulosti našich předků. Dovídáme se o jejich osudech, práci, zvycích, o utrpení i radostech.

Spisovatelé musí prostudovati podrobně určitou dobu, do níž chtějí zasadit děje svých povídek nebo románů. Často jen účetní záznamy povídají mnoho o životě v minulosti.

S jakou radostí a nadšením pracuje spisovatel, když dostane do ruky staré zápisy nebo dokonce rodinnou kroniku. Takové prameny jsou důležitou pomůckou pro úspěšnou práci.

Chceme-li, aby mohli kdysi psát spisovatelé o naší době, kterou prožíváme, musíme jim to umožnit.

Proto již naše první republika uzákonila vedení obecních pamětních knih. Někde vedli horliví lidé, jistě potomci písmáků, kroniky i když nebylo takového zákona. Vzpomeňme jen našich slavných písmáků vesnických, Fr. Jana Vaváka, rychtáře v Milčicích u Poděbradsku v Čechách a Fr. Skopalíka, starosty v Záhlincích u Holešova. Oba se zapsali zlatým písmem do dějin naší české vesnice. — Vavák psal Paměti, sbíral staré listiny, památky, popisoval staré památky ve svém okolí a ze starých kronik a spisů sestavoval dějiny okolních kostelů a panských sídel. To byl starý písmák, neboť znal Písmo či bibli jako nějaký učený mnich.

A na Moravě se chlubíme našim záhlínickým sedlákem Fr. Skopalíkem, který první sceloval pozemky, byl poslancem ve Vídni, tam mluvil jen česky, napsal Památky obce Záhlinc a byl velkým průkopníkem osvěty na venkově.

Prožili jsme za minulých 10 let tolik, jako jindy za celé století. A proto úkol kronikářů, kteří mají popsat poslední desetiletí, je dosti složitý. Obce zažily vpád Němců, pronásledování Čechů, nasazení našich lidí do Německa, odvlékání našich lidí do německých mučireň, mučení a popravy našich vlastenců, příchod osvoboditelských armád, velké sociální změny, odsun Němců a nástup našich lidí do pohraničí. To všechno jsou ohromné události.

Okresní rada osvětová vzala si za úkol shromáždit spisy obecních kronik za tuto dobu v okresním archivu. Výtahy z těchto zápisů při sestavení chystané knihy Hranicko za okupace, která bude důležitou informační knihou pro každého Čecha našeho okresu.

Redakce chystané knihy poslala již v červnu 1945 podrobné osnovy všem kronikářům a žádala je o spolupráci. Prosíme znovu, abyste s nadšením a svědomitě vykonali tuto práci.

Tato výzva platí také pro obce na Lipensku. Děkujeme těm nemnohým, kteří splnili svoji povinnost závčas. A. V. Musiol.

Starý písmák Rudolf Dočkal ve Velkém Meziříčí vydal 5 knih, kronikářské Kukátko velkomeziříčské. První, druhé, třetí a čtvrté po 35 Kčs, páté za 54 Kčs. Upozorňujeme kronikáře a zájemce na tuto práci a doporučujeme.

Upozorňujeme na pozoruhodnou knižní novinku »LOUPEŽIVÝ RYTIŘ«, kterou napsal a ilustroval malíř a spisovatel F. K. Jesenský a kterou vydalo nakladatelství Jar. Strojil v Přerově. Kniha se obírá historií helštýnského hradu a historickými příběhy z tohoto kraje.

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří, Pobečví a Oderských hor.

Ročník XXV.

Březen 1948.

Číslo 7.

Dr M. Remeš:

Noviciát piaristické koleje v Lipníku.

K vzdělání kandidátů učitelství pro své školy měli piaristé v Lipníku noviciát s filologickým studiem. Jakého druhu a rozsahu to vzdělávání začátkem minulého století bylo, dovidáme se z obsáhlejší kritické stati jednoho z nej- učenějších piaristů prof. Dr Tomáše Josefa Powondry v časopise Hesperus z roku 1810 (2. sv., str. 45—63, 164—184). Podávám zde jen výtah v hlavních rysech.

Powondra se narodil 25. ledna 1786 v Kroměříži, roku 1801 vstoupil do piaristického řádu a hned roku následujícího učil, ještě jako novic, na hlavní škole lipnické, v následujících letech v Benešově, roku 1804 na gymnasiu v Č. Budějovicích. Potom vystoupiv z řádu, začal studovat v Olomouci bohosloví, dokončil je ve Vídni, od r. 1810 působil v duchovní správě, r. 1812 se stal profesorem pastorky a morálky v Linci, r. 1814 profesorem pastorky a pedagogiky v Olomouci, r. 1821 bibliotekářem olomoucké studijní knihovny. Roku 1822 jmenován vládní radou, referentem dvorní studijní komise a ředitelem filosofické fakulty ve Vídni, měl dobré jméno jako pedagog. Roku 1828 se stal proboštem v Tridentě, ale zemřel tam už 27. března 1832.

Noviců bylo v Lipníku roku 1804 celkem 16. Noviciát trval dvě leta, a hlavním byl rok první, neboť v druhém roce zůstali v Lipníku obyčejně jen čtyři novici, velmi zřídka jich bylo pět, a ti pak už zastávali místa učitelská na hlavní škole, ostatní odešli do jiných kolejí. Pro nedosta- tečný počet kněží musili všichni klerikové a také novici již v době studia vyučovat na hlavních školách, podle potřeby i na gymnasiích. V prvním roce musilo tedy býti nej- nutnější vzdělání již ukončeno, koncem školního roku byly zkoušky. V druhém roce měli novicové, kteří v Lipníku zůstali, příležitost doplnit a rozšířit své vzdělání v před- mětech, kterým se učili v německých školách a gymnasij- ních třídách a kterým měli brzy sami učit.

Studijní plán zaujímal tři skupiny, vyučování nebylo však dosti soustavné, ale kusé, neprojevoval se v něm postup s duchem času, pokroku a rozvoje věd nebylo dbáno. Novicové nastupovali obyčejně v první třetině měsíce října a školní rok se končil začátkem srpna.

V těch dvou letech konaly se přednášky: I. O pedagogice a metodice. Přednášel novicmistr P. Cyrin Schultheiss neuceleně, úryvkovitě; nejdůkladnější byly výklady o katechetice, které podával ředitel hlavní školy P. Xaver Graditzky. II. Poskytován návod k vyučování 1. na německých školách předmětům tam předepsaným, a to: A. Psaní — podle vzorných předloh rektora piaristické koleje příborské P. Zachariáše Parmy, denně (kromě čtvrtků) od 10—11 hod., učil P. Cyrin. B. Kreslení se učilo jen v létě střídavě s psaním. Až do roku 1805 vypomáhal v tom předmětu P. Christian Ruff, leč jeho pomoc nebyla valná, po jeho odchodu z Lipníka učil kreslení jen P. Cyrin. C. P. Christian učil také počtům a měřictví, a to prvněmu v zimě, druhému předmětu v létě po celý rok denně od 7—8 hod. Jeho vědomosti byly slabé a podle toho se projevovala jeho činnost; po něm se dělili o oba předměty P. Cyrin s P. Xaverem. 2. Novicové, kteří se měli stát učiteli gymnasiálními, se učili: a) řečtině (té věnováno nejvíce péče hned v prvním roce), b) latině, c) rétorice. Oběma klasickým jazykům učil P. Cyrin, rétorice P. Xaver (v druhém roce denně 1 a půl hodiny); jeho přednášky byly nejlepší. Dalším předmětem byl dějepis s pomocnými vědami, a sice přednášeli: v 1. roce P. Cyrin všeobecný dějepis, starý zeměpis a chronologii, v 2. roce novější dějiny P. Cyrin, nový zeměpis a římskou archeologii P. Xaver.

III. Konečně se snažil P. Cyrin podat novicům »návod k učenosti (Gelehrsamkeit)«, totiž je poučiti, jak se mohou vlastní pílí a přičiněním vzdělati na opravdové pedagogy, učitele a učence. Proto je učil jazykům: francouzskému a italskému, literatuře, dějinám věd a metodice studia.

Denní pořádek v noviciátě: Novici vstávali o 5. hodině, mohli se však nechat vzbudit už o 4. hod. Učení se začínalo v 1. roce (u primánů) od 7—8, pak od 10—11, odpoledne učil P. Cyrin od půl 3. do půl 4., vedle toho od 5—7, ale jen dvakrát týdně, poněvadž v letním běhu potřeboval P. Xaver z jeho učební doby týdně 3 hodiny pro katechetiku a pedagogiku. V 2. roce měli sekundáni vyučování ráno od 6—7 (P. Cyrin), večer od 5—7 (P. Xaver). Mnoho

hodin zabraly novicům modlitby, náboženská cvičení, duchovní četba (v 1. roce $\frac{5}{4}$ hod., v 2. roce $\frac{1}{2}$ hod.), a zvláště četné opisování spousty všelijakých spisů, modliteb, pravidel atd. Pro zotavení a pohyb zbývalo času málo. V neděle, svátky a školní prázdniny vyučování nebylo.

Powondra se rozepisuje podrobně o učebních pomůckách, upozorňuje na učebnice, přes všechny výtky chválí P. Cyrina a plně uznává jeho zásluhy. Úlohou novicmistra piaristického řádu bylo vlastně jen obstarávání náboženské výchovy noviců, nanejvýš ještě vyučování v katechetice a metodice. Na to se také omezovalo všechno, co se v noviciátě českomoravské provincie do té doby dělo. P. Cyrin se však snažil noviciát pozvednouti a použití všech svých vědomostí a zkušeností, kterých nabyl jednak vlastním přičiněním a studiem, jednak jako někdejší vychovatel ve šlechtické rodině, k prospěchu svého řádu.

P. Cyrin Schultheiss se narodil v Novém Jičíně r. 1742, vstoupil mlád do piaristického řádu, 1759 ukončil filosofická a r. 1766 theologická studia, 1762 učil v Praze, 1763—1766 v Kroměříži, 1772—1774 v Příboře a Mikulově, 1775 až 1777 byl ředitelem škol v Lipníku, 1778 se stal vychovatelem v rodině šlechtice Schliebena, pak se r. 1787 vrátil do Lipníka a působil zde až do své smrti (†1810), jako novicmistr a vicerektor.

V Riegrově Naučném slovníku, z něhož čerpal Wurzbach, je oceňován jako výtečný pedagog a původce oprav metodiky v piaristických školách, snažil se docílit, aby se upustilo od formálního cvičení a přikročilo k věcnému vzdělávání. Ve svém učitelském úřadě spojoval činnost pedagoga s humanistou. Zároveň nabádal, aby vedle staroklasické filologie byla důkladně studována mateřská řeč (ovšem německá), jiné novější řeči a jejich literatura. Byl literárně činným. Roku 1795 vydal knihy zbožnosti (Andachtsbücher) v řeči řecké, francouzské a italské. Podle těchto pramenů chová se četná sbírka knih a rukopisů po něm zůstálých v piaristické koleji lipnické.

Jeho spolubratr František Xaver Gradický (Graditzky, Graditzky), ve slovníku omylem uvedeno Pradický, s nímž se v Lipníku dělil o správu vyučování řádových škol, se narodil r. 1757, ord. r. 1782 po smrti Schultheissově, byl vicerektorem a novicmistrem. Zemřel roku 1839.

Christian Ruff, nar. 1755, odešel z Lipníka r. 1805, roku 1815 se jeho jméno vyskytuje mezi členy strážnické koleje

bez udání titulu, roku narození a ordinování, r. 1816 už je nenalézám.

Rektorem lipnické koleje byl roku 1804 a další leta P. Cornel Gallisch, nar. 1745, ord. 1769.

A. Souček:

Vzácná renesanční památka ve Velkém Újezdě.

Ve Velkém Újezdě byla za okupace, 17. září 1941 při úpravě dvora usedlosti č. 44 nedaleko farního chrámu objevena pískovcová hranolovitá deska datovaná letopočtem 1694.

Místem nálezu, kde památka v opovržení takřka 350 let vyčkávala, až se opět dostane na světlo boží, bylo staré hnojiště, vzdálené na 50 m od fary a starého hřbitova. Nelze zjistit bez bližšího průzkumu minulost domu číslo 44. Vzácný nález byl v hloubce 80 cm, reliefem dospodu.

Pískovcová deska je nyní 82 cm dlouhá; původně byla zřejmě delší, ale část byla odsekána. Vysoká je 23 cm a 22 cm hluboká. Na desce je haut-relief po celé přední ploše a to uprostřed zubří hlava s kroužkem v chrápu v erbovním štítě, který po obou stranách třímají dva griffoni (nohové), stylisovani, kteří mají spirálovité ocasy zakončeny liliemi. Motivy lilií jsou také v ornamentech okrajových výplní. Na horním okraji je zkratka M. 1694. J.

Nepochybně jde o vzácnou renesanční památku a nemusí nás ani datování zmásti. Hodnotná plastika má všechny náznaky díla vrcholné moravské renesance a je svědkem panství Pernštýnů na Velkém Újezdě. Po neklidných dobách vlastních zemanů, prodal městečko s příslušenstvím Pavel Sukovský ze Sukonic (Archiv český XVI, 296) v den sv. Jiří roku 1486 Vilémovi z Pernštýna, listem daným na Helfštýně. Svědkem byl Václav Baště ze Všehovic. A do této doby — asi k r. 1530 — spadá vznik reliefu. Na Újezdě udrželi se Pernštýnové ostatně jen asi do r. 1548.

Patrně běží o nadpraží portálku bývalého panského domu. Bylo by záhodno zjistit, který to byl dům, jehož majitelem byl v r. 1694 renovátor domu v iniciálkách M. J. Je to velmi hodnotná památka pro Velký Újezd a měla by být vhodněji umístěna, aby byla přístupna veřejnosti a zdobnou připomínkou minulosti.

Antonín Jambor:

Záhorská svatba.

Dokončení.

Hudba je k tomu doprovází. Teď nevěsta se ženichem sedne na vůz, naproti starší družba se starší drózkó, a jedou do kostela, za nimi pak ostatní. Dříve však, když si toho ženich přeje, klusají družbové na opentlených koních za vozem, při voze i před vozem žebřinovým, na němž jest nevěsta i s družičkami, chráníc je, aby je přes cestu nezatáhli. Museli by se draze vykoupit. Družbové stříleli do vzduchu a odstraňovali překážky, které nesvatebčané jim v cestu žertem kladli. Vůz s nevěstou jest tažen čtyřma koňmi.

Po oddavkách se jede domů v témže pořádku, z vozů však již zaznívá zpěv krásných domácích písní. Před dědinou zastaví se vozy a několik družbů se tryskem rozjede pro koláč, aby ho donesli nevěstě a družičkám, které rozdávají dětem, jež doprovázejí svatbu celou dědinou. Pak zpívají družičky na vozích písně, jako:

Ta něčická dědina mezi samým stromovím, měl jsem já tam galánečku, teď už za nó nechodím.

Chodijó tam dva jiní, ti nésó tak upřimní, dé si pozor, má panenke, jeden tě z nich ošidí.

Ošidí tě jedenkrát, dvakrát, třikrát, čtyřikrát, ošidí tě, má panenke, ošidí tě nastokrát.

Ta něčická brána je celá malovaná, ten kdo jí maloval, barvy nic nešanoval.

Vymaloval ju malíř, přeucený tovaryš, vymaloval on na ni čtyři koničky vraný.

Vymaloval tam eště, černoooký děvče, vymaloval si on taky, čtyři chlapce jednaký.

Když přijedou do dědiny, popřeje si mládež trochu odpočinku a pak se jde do hospody tancovat, k večeru se sedne »za stoly«. Pod obrázky za stoly si sednou družice, ale bez nevěsty, tu teprve volají, zpívajíce:

Za stoly sedáme, nevěsty nemáme, přiveď nám ji mládenečku, ať jí zazpíváme.

Píseň tuto zpívají tak dlouho, až ji mládeneček skutečně přivede, děvy jí zpívají:

Nevěsta už idem, velice běduje, že ona za tím stolečkem věneček pozbude.

Konečně zasedne nevěsta za stůl pod obrázky do kouta, vpravo od ní první, vlevo druhá mladší družice, ostatní se

posadí kam komu libo. K druhému pobočnému stolu zasednou družbi a naposledy hospodáři z jedné a hospodyně z druhé strany stolu. V tom přinese družba (první mládenec) na míse žito a říká, stoje u dveří:

Milí přátelé a hosté! Já vás budu prosit o nějaký dárek, abyste byli tem nastávajícím manželem nápomocní, předně na nějaké stříbrné povíjáček a zlató kolíbeček, ale takovó, aby sama zpívala a kolíbala, nebo ženich, za mnó stojí a do ucha mi šepce, že kolíbat neumí a učít se nechce. Že raději tech pánů hostů o nějaký ten dárek požádá. Vesele, muziko, vesele!

Hudba zahraje tuš, družba postaví misku před nevěstu a jde do kuchyně pro polévku. Za to první družička volá:

Ženichu, poč mastit nevěstě kašu! a opakuje to tak dlouho, až volaný přijde. Zastrčí do žita několik stříbrňáků a praví při tom žertovně všem:

Ženuško, tuhle máš dáreček, kup si zaň na jazyk zámeček! Potom volá družice ostatní příbuzné přátele a známé, aby přišli mastit kašu a každý z nich podaruje nevěstu nějakým peněžítým dárkem, při čemž řekne nějaký veršovní žert: Dávaje nevěstě z kapse, aby měla do roka chlapce!

Mastění kaše.

V kuchyni se zatím chystá jídlo a kuchařka s ovázanou rukou vybírá na medecínu a líky.

Opětne zasednou všichni ke stolu, a družba nese mísu »lukšové« (nudlové) polévky, zastaví se ve dveřích, řka:

»Poslyšte páni hosté a přátelé! Jak jsem o této svatbě dost maló zprávu dostal, hned sem do Polska pro voly poslal, dovedli se čtyři voli a dvě jalovice, tož majó naše kuchařky z čeho klást plné míse. Vesele, muziko, vesele!

Hudebníci hrají tuš. Družba postaví mísu před nevěstu a v tom jiní úslužní mládenci donášejí ostatním hostům polévku. Při tom hraje hudba veselé kousky.

Družba zase nese omáčku k masu a říká:

»Naše kuchařky omáčku vaří, Pán Bůh ví, lesi se jim podaří, přeběhne ti po ní Antoš s krcami, omáčka se jistě podaří. Vesele, muziko, vesele!«

Při každém dalším jídle promluví něco žertovného. Uvedu zde některá jejich říkání. Nesa koláč nastrojený, se zabodnutým uprostřed stromečkem, říká:

»Hosa, hosa, havrátku, rozstup se na stránku, rozstupte se šíř a šíře, ať já možu s ratolestném stromečkem před tu mladó nevěstu blíže, rozstupte se na dvě strany, ať já možu kráčet mezi vámi, rozstupte se lavice k stěnám, ženáci k ženám, já bych šil ke svojí, eště ji nemám. Dá Pán Bůh, že se s nó v krátkém čase shledám. Vesele, muziko, vesele!

Když jsem šil jedenkrát kolem vitonské pily, tam na mě vykókal rak z dóry, ten mě svojím fósiskem mlátil, až se Něčické kopec klátil. Vesele, muziko, vesele!

Když jsem já šil kolem jednoho šáši, viděl sem, že tam děvčata svačí, já sem jim povídal, rač Pán Bůh zehnatí, ale ony se počaly na mne hněvati, jedna se na mně ofókla, druhá obořila, ale ta třetí mně přece svačinó obdařila, dala mi z ryby kostku, z hrušky stopku, klepítko račí, křídélko vtačí. Já jsem se nemálo nasvačil, až mi můj žalódek sotva stačil. Vesele, muziko, vesele!«

Páté kolo u vozu.

Poté, svatebčané, když se najedli a napili, zpívají pěkné písničky, všichni dohromady, na příklad:

Tluču, tluču, otevřete, nechal jsem klobóček u děvčete, děvče spalo, já zas dřímal, kdosi mi klobóček z hlavy vzal. Nevzal, nevzal, můj synečku, visí v komůrce na hřebíčku, sama sem ho tam pověsila, abych se klobóčkem potěšila.

Měsíček vychází, větr fóká, moja nejmilejší z okna kóká. Ach, Bože, přesmutné, mé srdce bolí mě, ó láska, nestálá, láska falešná. Když jsem k vám chodíval před dům bílý, tvoje černé

oči mě těšily, až se to změnilo, co mne těšovalo, přeneščený to čas v této chvíli.

Ve středu ráno přijede před dům nevěsty fasaňk (žebřinový vůz), nevěsta se srdečně loučí se svými rodiči, zatím co drůžky posedají na vůz a zpívají:

Stojí fasaňk před domem, koně šírovaný, na nich sedí syneček, celý uplakaný. Ja neplač, ty synečku, dostaneš dívečku, pěknó, bíló, červenó, v zeleném věnečku.

Nebo:

Když nevěsta do fasaňku sedala, ještě na svoju maměnku volala: S váma-li já, maměnko, bydleť mám, lebo se svým němilejším jetí mám? O ne se mnó, má ceruško, ne se mnó, kohos sobě oblíbila, ten s tebo. Já sem sobě oblíbila z růže květ, milejší je mi syneček nežli svět. Já sem si ho oblíbila, zvolila, abych se s ním až do smrti nabyla.

Nevěsta se už rozloučila, usedla na vůz, ještě jednou políbila ruce tatíčka a maminky, vůz se hnul k novému domovu, chasa zpívá:

Už já jedu od tatíčka z nových vrat, děkuju vám, můj tatíčku, nastokrát, že jste vy mě z mlada vychovali, vychovaja za synečka vdali.

U ženicha obstoupí ženy nevěstu, předvedou ji ženichovým rodičům, od nichž si vyprosí mladá hospodyně požehnání, pomodlí se na prahu vroucně a potom políbí ruce novému »tatíčkoví« a »maměnce«. Ženy sejmou s hlavy věnec nevěstě, zavážou jí šátek a přijmou do svého »cechu«. Tomu se říká »zavíjení«. Večer se honí »kot«. V hospodě zahrají hudebníci zvláštní tanec, za nějž je ženichovi platití nejméně 1 zl. Ženské se vezmou za ruce a mužský s metlou v ruce je vede dvakrát do hospody a zase ven, po třetí seberou nevěstu s sebou a vedou ten »kot« na topa. Uprostřed jizby obstoupí ženské nevěstu a prodají kóta dražbou mužským. Potom přijde ženich, který podá nejvíce. Hudba spustí znovu kotový tanec, ženich vezme nevěstu, muži ženy a tančí kot dále. Za vydražené peníze udělají si ženy v neděli u nevěsty zábavu, aby »nevěsta netesknila po domu«.

Ve čtvrtek se »vozijou peřiny« za nevěstou. Na voze je malovaná trhla, na ní peřiny v bílé plachtě, vpředu i vzadu stojí ženské, dobře jsou zásobeny sladkou. U ženichových vrat se zastaví a jedna volá:

»Otevřte nám, maměnko, otevřte nám vrata, vezem vám

na voze veliké kus zlata, vezem vám peřiny, ba i duchnu, budó jich měť František s Josefko až do vrchu.

Už jsme přijeli, už sme tu, střevičky nás nehnětly, dyby nás byly hnětly, šak sme tu eště nebyly.«

Potom se odbývá trh na peřiny, ženy je vychvalují, že jsou pomalovány, že je přivezly z daleké země a že se »moselo z nich moc métného« platití, kolik rožků, tolik grošků, na prostředku dukát, kolik kvíteček, tolik šesteček, kdo dá víc? Ženich je konečně koupí a za peníze si ženy udělají »dobré deň«.

S podobným žertováním »vozijó se eště hrnce«.

Zavezením peřin ukončí se svatební veselí.

A. Souček:

Brána národů.

Vodní předěl — Evropská střecha — probíhající trupem Evropy od Pyrenejí až hluboko do ruských rovin jako páteř pevniny, měl ovšem vždy vysoký význam fysicko-geografický i kulturní.

Jeho poměrně nepatrná výše usnadňovala, více než tomu bylo v jiných světadílech, volný průchod a soužití národů. V něm zvláštní důležitosti nabyly z e m s k é b r á n y, místa ještě snížená a svou výstavbou pro vzájemný styk zvláště způsobilá. Od Lyonského zálivu až k širokému oblouku Karpat je pátým takovým průchodiskem široké pásmo mezi Moravskoslezskými Beskydami a okrajem Jeseňníků, které jsme si v poslední době navykli jmenovat M o r a v s k o u b r a n o u.

Je to beze sporu nejvýznamnější historická cesta Evropy. Snad jen Burgundská brána mezi Vogesami a Švýcarským Jurou s pevností Belfort dala by se k ní přirovnati; ale ani ta neměla v minulosti významu tak dalekosáhlého, zvláště v osídlení Evropy.

Pojem Moravské brány je kolísavý a rozdílná bývají i označení na mapách. Návoslovná komise, která od roku 1930 pracovala na naší topické nomenklatuře při geografickém komitétu Národní rady, stanovila konečně její přesný prostor. Je to pruh úvalu dolní Bečvy a horní Odry, od Přerova až k Ostravě, částečně, zvláště ve východní polovici, pahorkatý, ohraničený na severu úpatní čarou Oderských vrchů, na jihu vrchy Hostýnskými, Moravsko-

slezskými Beskydami a Podhůřím Beskyd, přesněji od Přerova těsně jižně Bečvy přes Helštýn při Hranické vysočině až k ohbí řeky u Hranic, kde se náhle značně šíří až k Val. Meziříčí, odkud dále probíhá povšechně při trati na Frenštát p. Radh. k Ostravě. Má šíři 5—20 km, při délce asi 80 km. V užším pojetí zve se jí táhlé sedlo evropské rozvodí mezi Hranicemi a Běloušínem, **Ž e l e z n ý m i v r a t y**.

Jde o líbezný kout naší domoviny. Pohledy, které se nám nabízejí na jeho mnohých vyvýšeninách, závodí spolu v rozmanitosti a půvabu. Malebná plastika ladně členěného terénu je oživena hojností svérázných osad. Mnohé lesy a háje připomínají předvěký pomezí hvozdu, četné potoky a bystřiny v lemu porostů směřují do dvou sesterských toků, Bečvy a Odry. Velkolepost panorama zvyšují okrajové horské masivy Karpat a Jeseníků. Četné zříceniny hradů s mnohými předvěkými hradišti a tvrzemi tlumočí tisíciletou vojenskou minulost a strategickou hodnotu brány, kterou chápali vždy i nevíšmaví — všichni, kdož poslouchali zkazky zahraníčí, ztajili dech a pozuměli, když po úspěších Rudé armády v Haliči byl mimochodem nadhosen směr ke dveřím domoviny: na Moravskou bránu . . .

Vlídny kraj, odvěké pojitko kultury východní s Evropou střední, západní a jižní, ab antiquo slovanský, zdraví nás odkazem předků, dnes splněným zvláště tam, kde je přechodně smetla přesila dobyvatelů se svěřených stráží — v zamžném úvalu Poodří. V dále, kdes na severním prahu pjaly se masivní zdi hradu Landeku na ostrohu Ostravice a župního Přerova již v klínu země. Hrozivě, jako sevřená pěst, tyčí se uprostřed k obloze hrad starojičinský, výstražně bdí Hukvaldy a ještě v zániku imponují hrady Sl. Ostravy a Štramberské Trúby. Starobylý Kostelíček zhlíží do Hranic, které zdědily své vojenské jméno jako srdce obranné hráze, v jednom z nejrozkošnějších zákoutí Po-bečví. Na obzoru chmurně dumá nikdy nepokořený Helštýn, naproti němu nad Podhořím zkomírá někdy pyšný vládce Po-bečví, hrad Drahotuše. Byly to kamenné přehradny vnitřní brány, doplňované přes blízké Záhoří Šaumburkem nad Kelčí a Hostýnem. Každý z těchto vrchů v širém kraji promlouvá o statečných srdcích obránců, o slávě a hrozbě. Stráže nad Jindřichovem, Spálovem, nad Podhořím, Strážný kámen u Lhotky, Střítež, Okruhlíky, Háj, Železná vrata, Skal'ka, Maňkrabka, Obory, Hluzov, Kobylanka, Běloušín, Vysoká Stráž, Žárová . . . navazují na sebe od

západu proti severu i východu, pokračují dále do šíře i hloubi Strážemi, Strážisky, Strážnicemi a Strážnými, doplněnými Hradištěky u Nejdek, Ustí i jinde

Tyto a mnohé jiné, v této krajině po tisíciletí zdomácnělé názvy, vyskytující se zde tak hojně jako nikde jinde v naší vlasti, jsou jasně vojenského původu a obsahu. Stroze vyjadřují prastarou síť obrany a organizaci vojenského lidu na nejchoulostivějším úseku hraničního hvozdu.

»Břetislav obnovil na hranicích země české i moravské ř á d k r a j i š t n í, jímžto tamější obyvatele k obraně pomezí na způsob vojenský pod správu zvláštních vůdců, tak zv. krajištníků postavení byli, nedadouce nepřátelům do země jízdy činiti« (Palacký, Dějiny, kn. III, čl. 5) a dále . . . »od dědin i od žup rozdílná byla krajiště (termini terrae) pro ochranu země na způsob vojenského pomezí zřízená. Za Břetislava I. připomínání custos terminí Saxonicí, Polonicí, Hungaricí atd. Stráže jako Chodové byly v XI. a XII. století po celé hranici zemské. Souviselo to s ústavou hradskou či župní od nejdávnějších časů.«

Břetislav vystihl tedy nebezpečí a význam brány a opevnil ji, jak patno, jako žádné jiné místo na hranicích státu. Podnětem mohly mu býti hrůzy, které na vlastní oči shlédl, když osvobozoval Moravu, podmaněnou po r. 906 Maďary a později Poláky. Nechme zase důkaz Otci národa (Dějiny, kn. II, čl. 5): . . . »Čirá tma zastírala náhle zemi nešťastnou a jakmile opět zraku se objevuje, tu již kníže i národ v řadě národů evropských zmizel . . . hrdé hrady a města, jichžto pevné zdi tolikrát nepřítelům byly vzdorovaly, jsou zničeny, chrámové poboření, kněží povraždění, lid rozplašen, ticho děsné panuje nad všeobecnou pustotou — a nikdo neumí povědět, kdy a kterak všecka ta hrůza se sběhla«

O původcích těchto hrůz, tolikrát opakovaných, nás již dostatečně dějiny poučily. Knížete Břetislava pohnuly k opatřením zabezpečovacím trvalého rázu. Jímí byla brána deklarována za teritorium nejvyššího strategického významu s důkladnou obranou, jak se s jejími zajímavými, ale opomíjenými stopami dnes pracně sledáváme. Obepínala jádro celého systému, citlivou šíjí brány u Hranic, kde se klíčové pilíře terénu sblížily odvážnějšími hradbami Hranického kopce a Střítežského Háje i přilehlých překážek. Ponechávaly pouze úzký zvlněný průchod, který od pradávna vábil svou schůdností, přístupností a významem v srdci Evropy, vyjádřeném kdys i kancléřem Bismarkem.

Neboť toto je skutečný pramen známého rčení, že kdo je pánem Čech, ovládá Evropu.

Odevšad a vždy upíraly se k naší bráně žádostivé touhy; i barbary vábila. Od Burgundské brány až přes nepřekročitelný karpatský masiv nebylo krajiny, která by lépe vyhovovala tlaku nordických národů na jih. Tu bylo spojení nezkrocených Severanů s římskou civilizací: ústí brány bylo pro římskou říši u dunajských údolí nejnebezpečnějším a zde také skutečně zasáhly římské provincie severoalpské smrtelné rány. Obdobně tomu bylo se všemi velkými říšemi, které vznikaly ve středu, na západě a jihu Evropy, od franské počínaje. Také pro ně byla brána stálým předmětem obav.

Nelze se vzhledem na rozsah pojednání zabíratí podrobně těmito skutečnostmi, ani komunikační, kulturní a hospodářskou důležitostí prostoru. Jisto je, že také proto byla předmětem žádostivosti. Nebude chyběti důkazů, že zde kvetl obchod již ve starší době kamenné. Proto směřovaly sem dobovačné snahy nájezdců a později sousedů, vyjadřované podle toho, kolik právě měli moci.

V r. 1943, tedy v době, kdy nacisté ještě všeobecně věřili ve své konečné vítězství, vydali v Mor. Ostravě monografii Dr. Klitznera: »Mor. Ostrava — brána střední Evropy.« Je to zajímavé svědectví o snahách okupantů a jejich úmyslech i o významu brány. Na str. 34 můžeme čísti doslovně (v překladu): »... S prosáknutím německé krve bylo středoněmecké východní osídlení přerušeno. Slované měli nyní volné pole. Moravané, Poláci a Slováci vnikli do našeho (!) prostoru. Husitské bouře přehnalý se naší zemí a smetly mnohé ze vsí nově založených... Protože ve XII. věku v Moravské bráně narazili Slované na Slovany a jen státní hranice dělily slovanské kmeny, mohla se opakovat historie, jak se udála již v IX. století, totiž pokus, zřídit jednotnou říši od Prahy ke Krakovu anebo od Krakova po Brno či Prahu. Tomuto vývoji učinila navždy konec německá kolonisace. Německtví vyhnalo pevný klín mezi Poláky a Čechy a vzalo na počátku XIII. století Poodří a Pobečví do svého majetku. Bruno ze Šaumburka (brněnský biskup kolonisující Němce, 1245-1281) kladl hrad vedle hradu v těchto územích... Současně uvolnilo si německé dobytím brány cestu pro příští časy k nástupu do východní Evropy«. Pokračování.

Nakladem české grafické UNIE, a. sp., Praha II., Svobodova 1, vyšlo:

Jan Vrba: *Bažantnice*, Obrazy z přírody. VIII. vydání 1947. Janu Vrbovi je právem českou kritikou přiznáváno první místo mezi našimi autory, písicemi knihy o přírodě. Hlavní předností jeho knih o přírodě je to, že česká příroda je tu podávána ryzím básníkem a nadšeným obdivovatelem doslova jazykem národních písní. Je tu totéž vědomí bratrské příbuznosti s každým stromem a totéž lidské citění s každým živočichem, jak je známe z národních písní. Jsou to knihy ryze české, a proto jsou čtenářstvem tak milovány. Není v nich volání divočiny, neboť česká příroda Vrbova je si doslova vědoma toho, že za svou dnešní krásu děkuje přičinění lidských rukou. Nejlepším dokladem toho je právě *Bažantnice*, životopisný románek bažantího kohouta, který čtenář přečte jako kouzelnou pohádku a ani si neuvědomí, že byl zároveň zevrubně poučen nejen o biologii bažanta, nýbrž i zasvěcen do všech tajemství a praktik jeho chovu i lovu. Stran 216, brož. 48 Kčs, váz. 73 Kčs.

Václav Kořínek — Otakar Štembera: *Kazivák*. Ilustroval Otakar Štembera. Tato povídka vznikla o vánocích 1946, kdy ji autor vypravoval svému malému synku Václavovi. Děti nechť jsou vždy tak čilí, pilní a stateční, jako mravenci v této knize. Brož. výtisk za 87 Kčs, váz. za 107 Kčs.

K. V. Rais: *Zvířátka a lidé*. Ilustroval Jiří Trnka. Pro děti od 6 let. Druhé vydání. Je to soubor básní s bohatou ilustrační výzdobou, které jsou humorné a veselé, takže se jim i ti nejmenší čtenáři lehce naučí. Brož. 105 Kčs, váz. 125 Kčs.

Nakladatelství Práce, Praha II., Václavské nám. č. 15, vydalo:

K oslavám historického roku 1848. Dne 4. února 1808, tedy před 140 lety narodil se spisovatel a dramatik Josef Kajetán Tyl. O tomto jednom z nejagilnějších mužů tehdejší vlastenecké Prahy napsal Frant. Hampl poutavý životopisný spisek *Josef Kajetán Tyl* (nakl. Práce, brož. 36 Kčs). Autor vypravuje s imponující zasvěceností o pohnutém životě velkého vlastence, životě bohatém a plodném, plném trampotů, bídy i slávy. Jeho zanáčená láska k vlasti se plně uplatnila v službě českému divadlu, které prožívalo dobu svého mládí a počínajícího rozmachu. Ale kromě divadelních her a dramatisací psal Tyl verše, povídky, romány, politické články. Hampl poutavě vykládá jeho slovesnou tvorbu, stopuje v ní ohlas Tylova osudu, jenž sám byl nemálo dramatický, jak v lásce, tak v existenčním boji. Není to jenom Tylův životopis, co nám tu autor předkládá, je to kus onoho světa z počátku minulého století, kdy se náš národ široce a směle rozkročil na svou cestu do zájné budoucnosti.

Pro závodní knihovny je nezbytná publikace Stanislava Klinky *Příručka pro závodní knihovny*, kterou vydalo nakl. Práce (brož. 60 Kčs). Organizace závod. knihoven a jejich správa není jednoduchou věcí. Klinkova příručka seznamuje stručnou formou se všemi knihovnickými pracemi, jež se v zásadě vyskytují. Příručka je obohacena 42 názornými obrazovými přílohami praktických knihoven, kartoték a vzorovými formuláři potřebných tiskopisů.

Třetí román Rex Warnera. Jeden z nejvýznačnějších spisovatelů soudobé Anglie je Rex Warner. Naši čtenáři seznámili se již s jeho románovými díly »Letiště« a »Proč jsem byl zabit?« Oba alegorické romány vyznačuje originalita námětu, lyrický vzlet a kouzelná obratovnost. Nyní vychází v nakladatelství Práce třetí román Rex

Warnerův Marná honba (brož. 135 Kčs). Hrdiny románu jsou tři bratři, kteří se vydávají na obraznou pouť, na honbu za vyšším cílem spásy všech lidí, k jehož dosažení je však třeba překonat mnoho překážek. Dva bratři ztroskotají, ale mladý Jiří, poraziv v čele sedláků Město, pomýšlí ve vítězné chvíli na další shledání.

Velký ukrajinský básník. Největší z ukrajinských žijících básníků Maxim Rylskij, spojuje ve své duši bezmeznou lásku k životu, s vírou v platnost neměnných duchovních hodnot, krásným důkazem je obsáhlý výbor z jeho díla Znamení vah (Práce, brož. 75 Kčs), v překladech H. Marčanové, Z. Niliusové a jiných. Laskavá a moudrá prostota jeho básní přiblíží českému čtenáři duši ukrajinského člověka. K dílu je připojena i výstižná básnickova autobiografie.

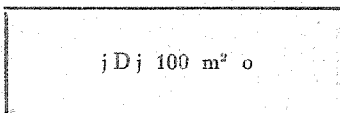
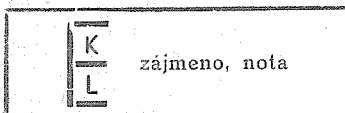
Heroismus varšavského lidu. Strhující obraz povstání varšavského lidu v roce 1944 vytvořil význačný polský spisovatel Jan Dobraczynski románem V rozvaleném domě (nakl. Práce, brož. 65 Kčs). Román zachycuje bitvu v srpnu 1944 o jeden dům varšavského předměstí, k němuž se šíří dunící zkáza plně vyzbrojené německé armády. Do tragických dnů bitvy zhušťuje autor osudy lásky a nenávisti obránců domu, bojovníků roty »Václav«, kteří však zosobňují a symbolisují nesmírnou schopnost sebeobětování a hrdinného vlastenectví všech obyvatel Varšavy. Překlad je dílem V. Pánka.

HÁDANKÁŘSKÝ KOUTEK

1. Zdrobnělka.

U velké ti není chladno,
malou v plodu najdeš snadno.

2. Rebusy.

3. Výpustka.

S »l« hudební nástroj máš,
bez »l« mezi drúbeží z jara uhlídáš.

4. Ráček.

Zvrat, co včely k úlu nesou,
před »ráčkem« se mouchy třesou.

5. Sloučenka.

Sluč pohoří a část obličeje,
o pomlázce se na tě směje.

6. Šaráda.

Kdyby lidé řádně žili,
prvního by nepoznali,
V dějepise druhý najdeš,
sotva knihu tu otevřeš!
Před celkem si dobrý pozor dej,
že má trochu dlouhé prsty,
na zřeteli měl

Rozluštění hádanek zašlete do 20. března 1948 redakci. Rozluštění hádanek z čís. 6: kamna, sáně, když zmrzne, u sání: zima, miza; kost most, dost; rak, rákos, rákoska; Hádankáři, tužte se!